

Opcat-inspektion av Kriminalvården, anstalten Umeå, den 3 och 4 september 2019

JO:s uttalande i korthet: Vid inspektionen kom det fram att anstaltens besöksrum har använts för placering av avskilda intagna. Eftersom det inte är möjligt att registrera beläggning av besöksrummen i Kriminalvårdsregistret (KVR) registreras de intagna i stället i en av anstaltens observationsceller. Enligt chefsJO är det av vikt att det i KVR framgår i vilken cell en intagen är placerad.

Tre rum i anstaltens administrationsbyggnad har använts för placering av intagna. Anstaltsledningen har sett bl.a. säkerhetsrisker med denna ordning och har tillfälligt stängt ner platserna under den tid det förekommer dubbelbeläggning i anstalten. ChefsJO rekommenderar Kriminalvården att se över hur dessa rum ska användas i fortsättningen. Vidare kan det finnas skäl för JO att i ett pågående initiativärende återkomma till vissa av de svårigheter som personalen i anstalten Umeå har lyft fram angående dubbelbeläggningen (JO:s dnr O 19-2019).

Slutligen uttalar sig chefsJO om vikten av att sjukhusbesök planeras på ett sätt som möjliggör att sjukvårdssekretessen kan upprätthållas i förhållande till Kriminalvårdens personal.

Inspektionens genomförande

På uppdrag av chefsJO Elisabeth Rynning genomförde föredraganden Eva Fridén tillsammans med föredragandena Simon Törnvall (protokollförare) och Ann-Sofie Winqvist den 3 och 4 september 2019 en oanmäld inspektion av Kriminalvården, anstalten Umeå.

Inspektionen inleddes med att kriminalvårdsinspektören AA kortfattat presenterade verksamheten. Därefter förevisades anstaltens lokaler. JO:s medarbetare samtalade med 26 intagna, såväl i grupp som enskilt, och med 10 anställda. Vissa miljöer fotograferades. Vidare granskades avskildhetsbesluten för de intagna som vid inspektionstillfället var placerade i avskildhet, incidenter i incidentrapporteringssystemet ISAP för 2019, instruktioner om bl.a. visitation och användning av fängsel samt lokala rutiner och information till intagna. Inspektionen avslutades med en genomgång där JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser. Vid genomgången närvarade kriminalvårdsinspektörerna AA och BB.

Syftet med inspektionen

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten. Denna verksamhet har under 2019 ett fokus på transporter av frihetsberövade. Förutom denna fråga hade inspektionen av anstalten Umeå även ett fokus på beläggningen i anstalten och tvångsåtgärder.

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

Anstalten Umeå har inte tidigare inspekterats av JO.

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning med anledning av inspektionen

Protokollet innehåller avslutningsvis uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning.

lakttagelser vid inspektionen

Anstaltens organisation m.m.

Anstalten Umeå tillhör Kriminalvårdens region Nord, verksamhetsområde Umeå. Anstalten har 43 nominella platser i säkerhetsklass 2 för manliga intagna. Vid inspektionens inledning fanns det 42 intagna i anstalten, varav 3 var placerade i avskildhet.

Medelbeläggningen under 2018 var 42 intagna. Under året varierade beläggningen från ca 35 intagna i maj till fler än 43 intagna vid återkommande tillfällen under årets sista kvartal. Anstalten har totalt 76 anställda, varav 48 är kriminalvårdare. Av kriminalvårdarna är ca 38 procent kvinnor.

Från och med den 1 oktober 2019 kommer anstalten att utökas med 13 platser. Utökningen sker genom dubbelbeläggning av existerande celler.

Fysisk miljö m.m.

Anstalten har två avdelningar (A och B) som är belägna i samma byggnad. Avdelning A har 25 platser och avdelning B 15 platser. Avdelningarna är i sin tur uppdelade i ett antal ”block”. Varje block består av fem celler, ett pentry, ett mindre dagrum och ett duschutrymme. Cellerna är standardutrustade och har ett våtutrymme med toalett och handfat. Våtutrymmena är försedda med dörrar. På varje avdelning finns ett större dagrum som bl.a. går att använda för programverksamhet. I byggnaden finns det även en bastu och en sporthall med ett tillhörande gym som är gemensamt för de båda avdelningarna. Under dagtid får de intagna röra sig fritt mellan avdelningarna.

I anslutning till varje avdelning finns en inhägnad rastgård. Rastgårdarna är försedda med en asfalterad promenadslina, bord, bänkar och en kur med sittplatser. På kurens utsidor är viss enklare motionsutrustning monterad. JO:s medarbetare noterade att en av rastgårdarna är belägen nära anstaltens entré. Från en parkeringsplats intill anstaltsområdet går det tydligt att se de som befinner sig på rastgården.

Anstaltens administration ligger i en egen byggnad och den nås från bostadsbyggnaden genom en förbindelsegång. Dörrarna i gången fjärrstyrs från anstaltens centralvakt. I administrationsbyggnaden finns bl.a. centralvakten, inskrivningsrum och kök. I en av administrationsbyggnadens korridor finns sjuksköterskemottagningen, två besöksrum, ett konferensrum för videosamtal, en cell som är anpassad för rörelsehindrade intagna (benämnd G1-cellen), två sjukrum och två observationsceller.

G1-cellen och de två sjukrummen utgör 3 av anstaltens 43 nominella platser. Som regel används inte G1-cellen eftersom det är möjligt att därifrån höra vad som sägs i videokonferensrummet. Genom en dörr kommer man till sjukrummen, som är standardutrustade. Genom ytterligare en dörr kommer man till de båda observationscellerna. Cellerna uppmättes till ca 11 respektive 7 kvadratmeter och de används endast för kortare placeringar. Det kan t.ex. vara fråga om avskiljanden eller intagna som inställer sig på egen begäran och är påverkade av droger. JO:s medarbetare noterade att flera av väggarna i observationscellerna var delvis nedstänkta med intorkad vätska och nedklottrade. Det fanns även levande insekter i cellerna.

Vid granskningen av incidentrapporterna noterade JO:s medarbetare att en besökare av misstag stött på en intagen i korridoren i anslutning till besöksrummen. Den intagne var placerad i ett av besöksrummen på grund av överbeläggning.

I ytterligare en byggnad på anstaltsområdet finns metall- och träverkstäder, tvätteri och lärcentrum. Några intagna får arbeta i anstaltens kök. De intagna som är aktuella för permission kan erbjudas trädgårdsarbete och skötsel av anstaltens hönsgrädd.

Ankomst till anstalten

Anstalten har en lokal rutin för inskrivning (Inskrivning A Umeå, Version-nr: 14-1, giltig från 2018-11-28). Av den framgår bl.a. att det alltid ska ske en suicidscreening av intagna som anländer till anstalten. Utifrån resultatet beslutar anstaltens vakthavande befäl om eventuella åtgärder.

Om en intagen behöver ständig tillsyn placeras han efter beslut av vakthavande befäl i någon av observationscellerna, med en kriminalvårdare utanför. Behöver den intagne tillsyn även dagen därpå transporteras han till häktet Umeå, som har bättre förutsättningar för att utöva behövlig tillsyn. Är den intagne i behov av psykiatrisk vård transporteras han till psykiatrin.

Det framgår vidare av den lokala rutinen att samtliga personer som tas in i anstalten ska skyddsvisiteras i samband med inskrivningen. Det sker genom att de passerar igenom en metalldetektorbåge. Därefter ska de kroppsvisiteras av kriminalvårdare och byta om till anstaltskläder. Slutligen måste de intagna passera igenom metalldetektorbågen ytterligare en gång innan de får komma till någon av avdelningarna.

Enligt den lokala rutinen ska de intagna informeras muntligt och skriftligt om bl.a. kameraövervakning, anstaltens lokala rutiner för intagna och sjukvårdsverksamheten. Personalen ska dokumentera i Kriminalvårdsregistret (KVR) att den intagne fått informationen. Den intagnes kontaktperson ska efter ett par dagar hålla ett uppföljningssamtal för att säkerställa att den intagne förstått informationen. I samband med inskrivningen ska den intagne alltid erbjudas att träffa anstaltens sjuksköterska.

Inskrivningsutrymmet är kameraövervakat från centralvakten. Personalen uppgav i samtal med JO:s medarbetare att klädombudet brukar ske under övervakning av manliga kriminalvårdare. Det är möjligt att dra för ett draperi framför den plats där ombytet sker. Därmed behöver den intagne inte byta om framför kameran och övriga personer som kan finnas i rummet. Flera intagna berättade i samtal med JO:s medarbetare att draperiet inte användes och att de klätt av sig nakna framför kameran. Vid dessa tillfällen var flera kriminalvårdare närvarande, även kvinnor.

Placering av intagna i avskildhet

Av beläggningslistan framgick att tre intagna var placerade i avskildhet. Två intagna var placerade i sjukrummen och en intagen var placerad i en av observationscellerna. JO:s medarbetare noterade dock att det inte fanns någon intagen i observationscellerna. Den intagne fanns istället i ett av besöksrummen. I samtal med JO:s medarbetare uppgav personalen att intagna som avskiljs i första hand placeras i sjukrummen. Är de rummen upptagna placeras den intagne i något av besöksrummen. Eftersom det inte är möjligt att registrera beläggning av besöksrummen i KVR, måste den intagne i stället registreras i en av observationscellerna.

Anstalten saknar möjlighet att differentiera de intagna. Av den anledningen påbörjar anstalten alltid en omplacering av en intagen som inte bedöms kunna vistas i gemensamhet med andra intagna. Därför pågår som regel inte avskiljandena under speciellt lång tid. Personalen har fasta tjänstgöringsturer med olika ansvarsområden. I vissa av turerna ingår bl.a. att se till att de intagna som är avskilda får mat och komma ut på promenad. För intagna som är avskilda finns det inte några fasta promenadtider. De får komma ut på rastgården när personalen har tid till det. Personalen och anstaltens sjuksköterska försöker ta sig tid att samtala med de intagna som är avskilda. Enligt personalen behövs det fler kriminalvårdare för att få de avskilda att känna sig mindre isolerade.

I samtal med intagna som var placerade i avskildhet kom det fram att de hade kontakt med personalen i samband med måltiderna eller om det var något annat specifikt som personalen ville dem. De erbjöds att komma ut på rastgården varje dag, men inte alltid vid samma tidpunkt. Ingen tittade till dem på kvällarna.

En intagen uppgav i samtal att han hade regelbundna besök av anstaltens sjuksköterska och att han uppskattade samtalen.

JO:s medarbetare begärde att få del av anstaltens beslut om avskildhetsplaceringar sedan den 1 januari 2019. Anstaltsledningen upplyste att sådana beslut endast finns tillgängliga avseende intagna som är inskrivna i anstalten. Efter det att en intagen har skrivits ut har anstalten inte tillgång till den intagnes akt och eventuella beslut om avskildhet.

Vid granskningen av avskildhetsbesluten noterade JO:s medarbetare att ett beslut om placering i avskildhet och det efterföljande omprövningsbeslutet var bristfälligt motiverade. Av besluten gick det inte att förstå varför den intagne hade placerats i avskildhet. Vidare noterades att ett beslut om fortsatt placering i avskildhet hade omprövats först efter tretton dagar.

Bemanning m.m.

På varje avdelning finns en vaktkur som är bemannad med två kriminalvårdare under dagtid. På kvällen lämnar det vakthavande befäl som tjänstgjort under dagen per telefon över till anstalten Saltviks vakthavande befäl som under natten tar över ansvaret för anstalten Umeå.

Flera av de intagna som JO:s medarbetare samtalade med uttryckte att det inte finns tillräckligt med personal på avdelningarna. De intagna måste därför vänta på att få hjälp med sina ärenden. Det kan handla om att ringa samtal till advokater och myndigheter, samtala med sina kontaktmän, få besked om beviljade permissioner, eller t.ex. få rakhyvlar och skrivpapper.

Personalen uppgav i samtal med JO:s medarbetare att det ofta är låg bemanning på avdelningarna, t.ex. när någon är sjuk eller är på transportuppdrag. Då går det inte att bemanna enligt planeringen. Under sysselsättningstid finns det inte alltid personal på avdelningarna eftersom de utför andra uppgifter.

Tillgång till hälso- och sjukvård

Det finns fyra sjuksköterskor inom Kriminalvårdens verksamhetsområde Umeå. En av dem tjänstgör på anstalten och i bland tjänstgör ytterligare en sjuksköterska. Anstalten har tillgång till en allmänläkare en dag i veckan och har en anställd psykolog. Vid tidpunkten för inspektionen var psykologen föräldraledig. En terapeut från frivilligorganisationen S:t Lukas besöker anstalten varannan vecka.

När det gäller akut sjukvård anlitas den allmänna sjukvården. Enligt anstaltsledningen finns det en överenskommelse med sjukvården om snabb hantering, för att de intagna inte ske behöva sitta i ett väntrum tillsammans med andra

patienter. Sjuksköterskan håller ankomstsamtal med personer som skrivs in i anstalten. Om den intagne har flyttats från ett häkte eller en annan anstalt genomförs ett uppföljningssamtal.

Vid samtal med anstaltens sjukvårdspersonal kom det fram att verksamhetsområdet inte har tillgång till en psykiater. Enligt sjukvårdspersonalen är det olyckligt eftersom många intagna på anstalten Umeå har dubbeldiagnoser. Det finns även intagna som behöver en psykiaters hjälp för en utredning eller med att justera sin ADHD-medicin.

Enligt sjukvårdspersonalen är G1-cellen inte handikappanpassad i någon egentlig mening. En rullstolsburen intagen kan t.ex. inte på enkelt vis förflytta sig från sin rullstol till toalettstolen. Det saknas även en sjukhussäng i cellen.

Flera intagna uppgav för JO:s medarbetare att de hade utretts för ADHD och fått medicin utskrivna innan de började verkställa sina fängelsestraff. De uttryckte missnöje över att anstaltsläkaren inte kan justera medicineringen när det behövs.

Dubbelbeläggning

Kriminalvården beslutade i augusti 2019 att utöka anstalten Umeå med 13 platser under perioden den 1 oktober–31 december 2019. Utökningen kommer att ske genom dubbelbeläggning av 8 celler (2 celler på varje block) på avdelning A och B. Eftersom anstalten på så sätt tillförs 16 platser kommer inte G1-cellen och sjukrummen användas för placering under denna period. Dubbelbeläggningsen innebär en nästan 30 procentig ökning av antalet intagna i anstalten.

Anstalten har påbörjat en rekryteringsprocess för att anställa ytterligare kriminalvårdare. Därutöver har en planeringsgrupp, vari anstaltsledningen ingår, påbörjat förberedelser inför dubbelbeläggningar. I gruppen har det förts en diskussion om anstalten ska införa rutiner för vilka intagna som ska dela cell och hur personalen ska agera om två intagna som delar cell misstänks för misskötsamhet eller börjar slåss. Det pågår även diskussioner om hur anstalten ska följa upp dubbelbeläggningsen.

De celler som kan användas för dubbelbeläggning kommer att förses med våningssängar. Det finns inga planer på att installera ytterligare möbler. Samtliga celler är lika stora, och JO:s medarbetare uppmätte en av cellernas golvyta till nio kvadratmeter (exklusive våtutrymmet). Dörren till cellernas våtutrymmen kommer att behållas. Det kommer att finnas två sänglampor och två TV-apparater i cellerna, och de intagna kommer att få hörlurar för att inte störa varandra.

Vid samtal med personalen kom det fram att de är bekymrade över att anstalten inte vidtagit tillräckliga förberedelseåtgärder inför dubbelbeläggningsen. Personalen befarade att dubbelbeläggningsen kommer att pågå under betydligt

längre tid än fram till årsskiftet. Enligt personalen är matsalen för liten för att rymma fler intagna och rastgårdarna är små. Personalen framhöll även att det redan är trångt på avdelningarna och med fler intagna ökar risken för konflikter.

Samtliga intagna som JO:s medarbetare samtalade med var mycket bekymrade över att de kan komma att behöva dela cell. De framhöll att många av de intagna inte får tillräckligt med medicin. Med fler intagna blir det ytterligare stimuli för dem som är undermedicinerade och därmed en ökad risk för konflikter och slagsmål.

Transporter

Lokala transporter

Det är personal från anstalten som genomför lokala transporter. Det handlar om transporter till t.ex. sjukvårdsinrättningar, tandläkare eller optiker. Det vakthavande befälet beslutar om transporter och gör en säkerhetsbedömning. Vidare utfärdar det vakthavande befälet en permissionsedel för den intagne som transporten avser. Av den framgår vilka säkerhetsvillkor som gäller för permissionen. Det kan t.ex. handla om den intagne ska ha fängsel och hur många kriminalvårdare som ska bevaka den intagne. Blir det aktuellt att frångå villkoren, t.ex. om handfängsel behöver avlägsnas i samband med läkarundersökning, måste kriminalvårdarna kontakta det vakthavande befälet som ska godkänna åtgärden. Anges det i permissionsedeln att den intagne ska bevakas innebär det att kriminalvårdarna inte får släppa honom ur sikte. Är det fråga om en undersökning i samband med besök på en sjukvårdsinrättning försöker kriminalvårdarna anpassa sig efter situationen. Det kan då förekomma att endast en kriminalvårdare bevakar den intagne om undersökningen är av privat karaktär. Saknar undersökningsrummet fönster och har endast en utgång kan alla kriminalvårdare vänta utanför. Den allmänna sjukvården vill inte att intagna kommer till akutmottagningen utan att de i stället förs till vårdcentralen. Anstalten har en kontakt på sjukhuset som hjälper till med samordning i sådana fall.

I samtal med JO:s medarbetare uppgav flera intagna att de vid besök hos sjukvården och tandläkare antingen delat väntrum med andra patienter eller väntat i allmänna väntrum. Flera intagna uppgav vidare att kriminalvårdare närvarat när de talade med läkaren. En av de intagna uppgav att han hade avstått från ställa vissa frågor till läkaren eftersom det var en kriminalvårdare närvarande.

Transporter som utförs av Nationella transportenheten (NTE)

Vid samtal med intagna kom det fram att flera av dem upplevde transporter med NTE från södra Sverige till anstalten som långa och besvärande. Det är framför allt jobbigt att inte få dricka något under transporten. Det är även besvärande att sitta med midjefängsel under längre tid eftersom det begränsar möjligheterna att röra på sig.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare redogjorde för sina iakttagelser vid inspektionen. I samtalet med ledningen för anstalten kom huvudsakligen följande fram.

Anstaltens organisation m.m.

Anstaltsledningen uppgav att den vill ta bort sjukrummen och G1-cellen som nominella platser. Det komplicerar verksamheten att ha intagna placerade i administrationsbyggnaden och det har en negativ inverkan på arbetsmiljön. Kriminalvården anser däremot att platserna behövs i ett större perspektiv och låter därför dem vara kvar. När intagna som inte är avskilda placeras i besöksrummen och G1-cellen är celldörren olåst under dagtid och den intagne kan kliva ut i administrationskorridoren. Centralvakten öppnar dörrarna mellan administrationsbyggnaden och byggnaden där avdelningarna finns, så att den intagne kan ta sig till eller från någon av avdelningarna när han behöver det, t.ex. vid frukost.

Anstaltsledningen uppgav vidare att fastighetsägaren godkänt att videokonferensrummet bredvid G1-cellen kan ljudisoleras. Kriminalvårdens region Nord har ansökt om medel för att genomföra detta. Det förs även diskussioner om att bygga om G1-cellen för att den bättre ska tillgodose de behov som en funktionshindrad intagen kan ha.

Kriminalvårdens huvudkontor har motsatt sig att möjliggöra registrering i KVR när det sker en beläggning av besöksrummen. Enligt anstaltsledningen kan det uppstå problem om en intagen är placerad i en annan cell än den han är placerade enligt KVR, t.ex. i samband med brandlarm.

Fysisk miljö m.m.

JO:s medarbetare påtalade att flera av väggarna i observationscellerna var delvis täckta med intorkad vätska och att där fanns klotter och insekter. Enligt anstaltsledningen hade cellerna inte använts av intagna på ett tag, men det kan ha genomförts övningar där som medfört att väggarna smutsats ned. Anstaltsledningen uppgav att båda cellerna var städade vid tiden för den avslutande genomgången.

Bemanning

Anstaltsledningen uppgav att det är sällan som det råder minimibemanning på avdelningarna. Om det saknas personal används i första hand de resurser som finns i anstalten. I andra hand lånar anstalten in personal från anstalten Sörbyn eller häktet Umeå som också ingår i anstaltens verksamhetsområde. I sista hand ringer man in vikarier.

Anstaltsledningen uppgav vidare att en kriminalvårdare närvarar tillsammans med de intagna i anstaltens lärcentrum under tiden de är i sysselsättning. Övriga kriminalvårdare utför under sysselsättningstiden olika uppgifter på avdelningarna, t.ex. dagliga visitationer och administration. En kriminalvårdare närvarar på rastgården och ytterligare en bistår med att slussa de intagna in och

ut från rastgården. Det är alltid kriminalvårdare närvarande under måltider i matsalen.

Enligt anstaltsledningen finns det tydliga rutiner för när och hur de intagna får ringa telefonsamtal till sina juridiska ombud och till olika myndigheter. De intagna hänvisas till att komma överens med sina kontaktmän om hjälp med telefonsamtalen. Det är inte alltid som en intagens önskan om att få ringa går att tillgodose omedelbart. Kriminalvårdarna frågar ibland om vad telefonsamtalet kommer att handla om för att skaffa sig en uppfattning om det är fråga om ett förtroligt samtal. Det går att ringa från vaktkurerna på avdelningarna om någon kriminalvårdare närvarar. Annars kan de intagna få ringa från ett samtalsrum. Det finns även en bärbar telefon att låna hos centralvakten. Enligt anstaltsledningen fick sommarvikarierna utbildning om regler för intagnas telefonsamtal. Därutöver finns rutiner för personalen om telefonsamtal i Kriminalvårdens säkerhetshandbok.

Användandet av vissa tvångsåtgärder

Anstaltsledningen uppgav att det är det vakthavande befälet som beslutar om placering i avskildhet och även omprövar besluten. Viss fortbildning i rättsvårdsfrågor sker genom att myndighetens regionjurister kallar till ett utbildningstillfälle någon gång varje år. Det är däremot sällan som alla de som behöver utbildningen kan närvara.

Anstaltsledningen uppgav att det finns en checklista för hur inskrivning ska genomföras. Det framgår däremot inte av checklistan att draperiet ska dras för när kroppsvisitation utförs.

Dubbelbeläggning

Anstaltsledningen uppgav att arbetsgruppen inte har kommit särskilt långt med förberedelserna inför dubbelbeläggningen. Anstaltsledningen har varit i kontakt med Kriminalvårdens regionjurister och med anstalten Fosie, där dubbelbeläggning förekommer, för att undersöka hur rutiner kan utformas. Bemanningen av personal kommer att utökas och rastgårdarnas och matsalens öppettider kommer att förlängas.

Det är anstaltens vakthavande befäl som ska göra bedömningen av vilka intagna som måste dela cell. Det är viktigt att det då finns tydliga riktlinjer. Många undantag kommer förmodligen göras i fråga om huruvida någon intagen ska få dela cell eller inte. Man kommer att ta hänsyn till intagnas individuella behov. Fängelsestraffets längd är t.ex. en aspekt som kommer att beaktas. I fråga om intagna som inställer sig på egen hand, uppgav anstaltsledningen att det kan vara olämpligt med en rutin som innebär att den som anlant sist måste dela cell.

De intagna har redan i dag tillgång till god sjukvård. Det är kriminalvårdschefen som ansvarar för sjukvårdsfrågorna. Anstaltsledningen känner inte till om det finns några planer att anställa ytterligare en sjuksköterska. Anstaltsledningen

delar sjuksköterskornas önskemål och bedömning om att det finns behov av en psykiater. Budgeten medger dock inte att en psykiater anlitas.

Transporter

JO:s medarbetare framhöll att intagna upplever det som integritetskränkande att de behöver vänta i allmänna väntrum vid transporter till sjukvårdsinrättningar och att kriminalvårdare närvarar vid bl.a. läkarundersökningar. Enligt anstaltsledningen är kriminalvårdarnas huvuduppgift vid transporter att säkerställa att den intagne inte rymmer eller skadar sig själv eller andra. Säkerheten går före eventuell hänsyn till sekretess. Kriminalvårdarna följer alltid med den intagne.

Uppgifter som inhämtats efter inspektionen

Efter inspektionen begärde JO in en översikt av anstalten Umeås beslut om placering i avskildhet under 2019. Av översikten framgår att anstalten hade fattat 68 grundbeslut. Den längsta avskildhetsplaceringen pågick i 23 dagar.

Den 21 oktober 2019 uppgav kriminalvårdsinspektören Marcus Boman följande:

Rekrytering och nyanställning av kriminalvårdare har genomförts. De nyanställda är under utbildning. Verksamheten bedrivs under tiden med hjälp av timanställda och en visstidsanställd kriminalvårdare. I samband med att dubbelbeläggningsen inleddes några dagar efter den 1 oktober 2019 var personalens arbetssituation mycket ansträngd. Flera intagna skrevs in under kort tid och bl.a. sjukvårdspersonalens arbetsbörda var tidvis orimligt hög.

Det har inte upprättats några skriftliga rutiner om dubbelbeläggningsen. En nyintagen får som regel dela cell. Den som delat cell längst tid får flytta till en enkelcell när en sådan cell blir ledig. Undantag görs i vissa fall när det gäller intagna som har särskilda behov. Det har inträffat två incidenter som kan relateras till dubbelbeläggningsen. I ett fall flyttades en intagen från anstalten efter att ha uppträtt utåtagerande. Anstaltsledningen genomför veckovisa möten med de intagnas förtroenderåd bl.a. för att hålla sig informerad om de intagnas åsikter om dubbelbeläggningsen.

Vid protokollet

Simon Törnvall

Justeras den 20 december 2019

Eva Fridén

Uttalanden av chefsJO Elisabeth Rynning med anledning av inspektionen

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden.

Dubbelbeläggning

Vid inspektionen kom det fram att personalen i anstalten har identifierat vissa problem som kan uppstå vid dubbelbeläggning. Det handlar bl.a. om svårigheten att avgöra vilka intagna som ska dela cell. JO handlägger för närvarande ett initiativärende om beläggningssituationen inom Kriminalvården. Det kan finnas skäl för JO att i det ärendet återkomma till vissa av de svårigheter som personalen i anstalten Umeå lyfte fram vid inspektionen (dnr O 19-2019).

Fysisk miljö

Av protokollet framgår att de tre platserna i anstaltens administrationsbyggnad tillfälligt har stängts ner under den tid det förekommer dubbelbeläggning i anstalten. Det har även inträffat att anstalten har använt besöksrum för avskildhetsplaceringar. Det framgår att anstaltsledningen ser bl.a. säkerhetsrisker med denna ordning. Av den anledningen rekommenderar jag att Kriminalvården ser över hur dessa rum ska användas i fortsättningen. Det framgår även att det inte är möjligt att i KVR registrera att en intagen är placerad i ett besöksrum. Enligt min mening är det av vikt att det i registret framgår i vilken cell en intagen är placerad.

Kroppsvsitation

Vid inspektionen kom det fram uppgifter om att intagna vid inskrivning i anstalten varit tvungna att klä av sig framför en kamera och i närvaro av kvinnliga kriminalvårdare. Jag uppmanar anstalten att se till att personalen använder det draperi som finns i inskrivningslokalen i syfte att göra kroppsvsitationerna mindre integritetskränkande. Jag har tidigare uttalat att kroppsvsitation i ett häkte som huvudregel inte får genomföras eller bevitnas av personal av motsatt kön, och att en visitation av en man får utföras eller bevitnas av en kvinna endast om det är nödvändigt (se mitt beslut den 2 april 2019 i dnr 178-2018). Detta gäller även kroppsvsitation i en anstalt. Jag utgår från att anstalten fortsättningsvis säkerställer att intagna som utgångspunkt alltid visiteras av manliga kriminalvårdare.

Placering av intagna i avskildhet

Av protokollet framgår vidare att ett beslut om placering i avskildhet och det efterföljande omprövningsbeslutet är bristfälligt utformade. Jag har tagit del av besluten och kan konstatera att det inte går att utläsa varför den intagne har placerats i avskildhet. Vidare har ett beslut om fortsatt placering i avskildhet omprövats först efter tretton dagar.

Ett beslut som kan antas påverka någons situation på ett inte obetydligt sätt ska, om det inte är obehövt, innehålla en klagörande motivering som innehåller uppgifter om vilka omständigheter som varit avgörande för myndighetens ställningstagande (32 § förvaltningslagen [2017:900]). Om en intagen hålls avskild ska åtgärden dokumenteras och det ska av dokumentationen framgå vilka skälen för åtgärden är (18 § fängelseförordningen [2010:2010]). Jag vill även framhålla att ett beslut om avskildhet ska omprövas så ofta det finns anledning till det, dock minst var tionde dag (6 kap. 7 § andra stycket fängelselagen). Jag uppmanar anstalten att se över rutinerna för handläggning av beslut om placering i avskildhet och tillämpningen av de aktuella bestämmelserna.

Tillgång till hälso- och sjukvård

Vid inspektionen kom det fram uppgifter om att vissa intagna är missnöjda med att anstalten inte har tillgång till en psykiater. Även anstaltsledningen och anstaltens sjukvårdspersonal har framfört önskemål om att anstalten ska få tillgång till sådan kompetens. JO kommer att fortsätta följa denna och andra frågor förknippade med intagnas tillgång till hälso- och sjukvård.

Transporter

Av protokollet framgår att en intagen under ett besök på ett sjukhus avstått från att ta upp vissa frågor under ett samtal med den behandlande läkaren, eftersom en kriminalvårdare var närvarande i samma rum. JO har vid flera tillfällen framhållit att en intagen inom kriminalvården vid bevakade permissioner för besök hos hälso- och sjukvården, så långt möjligt ska kunna träffa vårdpersonal utan att den medföljande kriminalvårdspersonalen är närvarande (se t.ex. JO:s beslut den 22 april 2015, dnr 5775-2014 och JO 2017/18 s. 131, dnr 1088-2016). Jag har nyligen framhållit att skälet för det är att hälso- och sjukvårdssekretessen ska kunna upprätthållas i förhållande till Kriminalvårdens personal (se mitt beslut den 28 oktober 2019 i dnr O 8-2019). Jag rekommenderar anstalten att se över hur besök på sjukvårdsinrättningar planeras, så att hälso- och sjukvårdssekretessen kan upprätthållas.

Av protokollet framgår vidare att en intagen fått vänta i ett allmänt väntrum tillsammans med andra patienter i samband med besök på ett sjukhus. Jag vill därför framhålla att JO tidigare uttalat att den intagnes personliga integritet i största möjliga utsträckning ska bevaras i förhållande även till allmänheten (se JO 2012/13 s. 203). Transporter till sjukvårdsbesök ska ske på ett sådant sätt att de intagna inte utsätts för onödig uppmärksamhet. Det bör undvikas att intagna förs genom utrymmen där allmänheten uppehåller sig, t.ex. sjukhusentréer och väntrum.

Slutligen har intagna framfört klagomål över att de inte fått något att dricka något under långa transporter till anstalten. Jag vill därför påminna om mitt uttalande i protokollet efter Opcat-inspektionen av Kriminalvården, häktet Saltvik, om att Kriminalvården bör överväga möjligheterna att tillgodose de

frihetsberövades behov av dricksvatten under längre transporter (se JO:s protokoll i dnr 5266-2018, s. 12).

Protokollet föranleder i övrigt inte några åtgärder eller uttalanden från min sida.

2020-01-07

Elisabeth Rynning